

INTERNETCOMMUNITIES

de kunst van leven op het internet

Religie en internet – niet altijd een vanzelfsprekende combinatie. Zeker niet als we er ‘kerk en internet’ van maken, want de kerk als instituut loopt bepaald niet voorop in het gebruik van het internet en vertoont soms zelfs angst of verzet. Ik begrijp die angst, maar deel haar niet.

Daarom eerst kort iets over internet als een ‘anarchistisch medium’ – de reden voor die angst. Maar daarna wil ik met u nadenken over het internet als ‘sociaal medium’ en hoe dit een nieuwe samenleving mogelijk maakt, met nieuwe kansen voor kerk en religie. Een verkenning dus. De praktijk is mijn leidraad.

Internet als anarchistisch medium

Vanaf het begin is internet gebruikt voor verkonding van religieuze boodschappen. Internet is snel, direct en heeft geen filters, en dus kan elke evangelist of goeroe zijn of haar boodschap verspreiden. Een boek wordt pas uitgegeven als een uitgever het de moeite waard vindt, een artikel pas geplaatst als het een redacteur heeft overtuigd (Clay Shirky noemt dat ‘filtering vooraf’), maar internet is de *dumpplaats* van alles en iedereen op elk willekeurig moment. Filtering vindt plaats door de *gebruikers*, de lezers – filtering achteraf.

Dat heeft consequenties! Want waar voorheen de filtering werd gedaan door een *elite* die geacht werd er verstand van te hebben, vindt die filtering nu plaats door een *ongedefinieerde lezersgroep* die door iets anders dan alleen kundigheid gedreven wordt. Een gedachte die door velen als belangrijk of aantrekkelijk wordt ervaren kan op internet een enorme vlucht nemen – tot ergernis van kenners. Internet is dus een *anarchistisch instrument* dat aan gevestigde instituten, monopolieposities en beschermde statussen geen boodschap heeft. Voor instituten als de kerk vaak minimaal frustrerend en vaker zelfs ronduit bedreigend.

Een relatief onschuldig voorbeeld van filtering die niet goed verloopt. Een paar jaar geleden werkte ik aan een preek waarbij ik mij plotseling de bekende woorden herinnerde, van – zo meende ik toen – Nelson Mandela:

*Onze diepste angst is niet dat we onmachtig zouden zijn.
Onze diepste angst betreft juist onze onmetelijke kracht.*

Ik had op internet gelezen dat die woorden uit de inaugurele rede van Mandela uit 1994 zouden stammen. Ik vond de rede, maar helaas, ik vond de passage niet. Intussen stuitte ik wel op berichten dat de oorsprong ervan bij de Amerikaanse schrijfster Marianne Williamson zou liggen. Maar, zo las ik alom, deze woorden van Williamson zou Mandela wel *geciteerd* hebben. En toch vond ik ze bij Mandela zelf niet terug – waar had hij die woorden dan gesproken?

Uiteindelijk ontdekte ik op de site van Marianne Williamson een verklaring waarin zij *zélf* vertelde dat Mandela de woorden *nooit in zijn mond had genomen* en dat zij *geen idee* had waar het verhaal vandaan kwam. Ze voegde er overigens aan toe dat ze blij was dat de woorden zoveel voor mensen betekenden. Ik begrijp dat – de vergissing heeft haar geen windeieren gelegd.

Het laat zien dat de *filtering achteraf* niet altijd goed verloopt. Deze woorden, gekoppeld aan de legendarische figuur van Mandela zijn betoverend en in die foutieve combinatie zijn ze wereldberoemd geworden. Betrekkelijk onschuldig – maar foutieve informatie of beeldvorming kan ook ernstiger gevolgen hebben.

Internet als sociaal medium – web 2.0

De kerk als instituut is in hoge mate beducht voor *dit* gevaar – en dat laat zich begrijpen. Schandalen kunnen aan het licht worden gebracht, omdat de slachtoffers die voor het internettijdperk geen kans vonden hun verhaal te doen, nu een spreekbuis hebben – een bedreiging die *zuiverend* werkt. Maar verzonnen samenzweringstheorieën die rondgaan en waarin kerkleiders verdacht worden gemaakt, hebben ook onweerstaanbare aantrekkingskracht – zeer tot *schade* van de geloofswaardigheid van de kerk en betrokkenen. Het verschil tussen die ‘zuiverende onthullingen’ en de ‘verzonnen samenzweringen’ is niet makkelijk te zien. De *populariteit* ervan is in ieder geval geen betrouwbare indicatie.

Intussen brengen deze voorbeelden ons wel bij een functie die het internet in de laatste 5 jaar sterker heeft gekregen: die van een *sociaal medium*. Was internet lange tijd vooral een medium dat, net als de traditionele media, ‘uitzond’ en informatie verschafte, in de laatste jaren worden haar mogelijkheden van interactiviteit ten volle ontdekt en benut. We mailden al heel lang, maar nu chatten we, daten, bloggen en twitteren we en maken profielen aan in communities. Internet is een ‘*inter*’, een *medium* dat naar *twee kanten* even goed werkt.

Het toegenomen gebruik van deze interactiviteit wordt *web 2.0* genoemd – u zult de term kennen. Eén van de meest opvallende verschillen met de eerste genera-

tie internet (1.0) is het feit dat *gebruiker* nu tegelijk *producent* is, zender én ontvanger, schrijver én lezer. Dát is wat internet een revolutionair medium maakt! Er wordt *content* geproduceerd en gedeeld door de *gebruikers* zelf (teksten, foto's, filmpjes, muziek) en daar wordt door andere gebruikers op gereageerd. 'Sharing' (delen) is het kernwoord van *web 2.0*. En dit delen leidt tot communities.

De meest bekende web 2.0-websites zijn waarschijnlijk Wikipedia (delen van informatie), Youtube (delen van filmpjes) en Flickr (delen van foto's). Maar ook de sterke opkomst van de persoonlijke weblog hoort daarbij: mensen delen hun leven, hun gedachten, hun overtuigingen via het internet. Veel van deze mogelijkheden worden bovendien vaak bij elkaar gebracht in 'social networks', zoals Hyves of Facebook: daar deel je je vrienden, je gedachten, je foto's, je filmpjes, je muziek... Hier komen vrijwel alle web 2.0 mogelijkheden samen.

Een veranderde samenleving

De opkomst van internet heeft de samenleving diepgaand veranderd – daarmee zeg ik niets nieuws. Maar niet iedereen ziet even scherp waarin die veranderingen bestaan. Het *anarchistische* element van internet heeft de verzuilde samenleving van 20^e eeuw voorgoed ondermijnd. Nu kennis *van iedereen* is en *voor iedereen toegankelijk* en nu dus een (geleerde) elite niet langer bepalend is voor wat waar en niet waar is, vallen oude instituten omver. *Elk klassiek instituut* (zelfs de overheid), *is in crisis!* Daar hoeven we beslist niet alleen blij mee te zijn, maar het is wat er gebeurt. Artsen zien patiënten die met internet een eigen diagnose hebben gesteld. Pastores ontmoeten mensen die hun eigen geestelijke identiteit al hebben gesprokkeld uit zeer diverse bronnen.

Toch is het niet alleen maar verlies en u zult van mij geen zwanenzang horen over de ondergang van de *Goede Oude Tijd!* Want waar de *anarchistische kracht* van het internet de oude instituten en organisaties in grote crisis heeft gebracht, laat het internet als *sociaal medium* een totaal *nieuwe samenleving* herrijzen, waarin tal van nieuwe kansen en mogelijkheden liggen.

Het bestek van deze lezing laat niet toe dat ik uitgebreid inga op de verschuivingen van de zuilenmaatschappij naar de netwerksamenleving. We weten het nog wel: was je gereformeerd, dan stemde je ARP (later CDA), was je lid van de NCRV en het CNV, las je *De Standaard* of *Trouw* en studeerde je aan de VU. Zo was er een Rooms-katholieke zuil, een socialistische zuil, een liberale zuil. Een overzichtelijke maar ook erg starre samenleving.

Een belangrijke motor achter de opkomst van de zuilen was het massamedium (vooral de *krant*). Door de kracht van deze nieuwe media konden groepen dagelijks worden gevoed met heldere en eenduidige boodschappen. Het individu werd gevoed en zo bepaald door de groep waarvan hij of zij deel uitmaakte. Je was wie de groep of de zuil van je maakte. Je was immers *consument*, ontvanger van wat de massamedia jou boden.

En precies dat laatste is veranderd, *omgekeerd* zelfs – de samenleving waarin wij leven staat onder invloed van een nieuw medium: *internet*. Daardoor zijn mensen niet langer alleen consument en ontvanger, maar evengoed producent en zender. Niet langer staat de groep, het instituut of de zuil centraal, maar de *individuele mens* en dat wat hij of zij deelt. De samenleving wordt niet meer bepaald door de dynamiek van *groepen*, maar door de dynamiek van *individuen*. Dat is een zeer ingrijpende verandering!

Zeker, nog steeds zijn er groepen en georganiseerde verbanden – maar de rollen zijn omgedraaid. Het *individu* kiest waar het bij wil horen en verbindt zich daar aan zolang die dat wil. Geen exclusieve verbindingen meer, geen levenslange loyaliteit. Zodoende wordt de kleur of identiteit van een groep of de organisatie bepaald door de mensen die zich eraan verbinden. Voorheen werd het individu gekleurd door de groep waartoe het zich rekende – nu worden groepen bepaald door de individuen die zich aansluiten. De grote verschuiving.

Gemeenschappen en netwerken

De mens is een *sociaal wezen* – altijd geweest ook. En dus zijn gemeenschappen en groepen van alle tijden. Mensen hebben mensen nodig. Of het nu gaat om de jacht op de bizon of om de ontwikkeling van een medicijn tegen AIDS, mensen *moeten* samenleven en samenwerken. Als we van onze tijd zeggen dat het individu centraal is komen te staan, betekent dat dus *niet* dat gemeenschappen niet meer bestaan of dat er niet meer wordt samengewerkt. Niet voor niets noemde ik het woord ‘*sharing*’ het kernwoord voor web 2.0. Maar het betekent wel dat gemeenschap en samenwerking op een *nieuwe manier* tot stand komt.

Letterlijk verwijst het woord gemeenschap of community naar iets dat we *gemeen* hebben (*in common*). Als we lezen over de vroege kerk zien we een zeer exclusieve gemeenschap: ‘...zij hadden alles *gemeenschappelijk*’ – dat is nogal wat. Toch zijn er ook altijd mildere vormen van gemeenschap geweest. Mensen met een gemeenschappelijke interesse, mensen in dezelfde straat, mensen met

hetzelfde beroep of mensen met dezelfde ziekte. Gewild of ongewild delen mensen dingen met elkaar en dat maakt hen tot een ‘gemeenschap’.

Je kunt gemeenschappen definiëren in termen van wat er *gemeenschappelijk* is en dat betekent dat je in zekere zin een *cirkel* kunt plaatsen rondom een gemeenschap. Mensen bevinden zich dan binnen of buiten die cirkel. De zuilen waren zulke cirkels en ze hadden heldere, massieve grenzen – je was binnen of buiten.

Mensen hebben altijd deel uitgemaakt van *verschillende* cirkels (een gezin, een kerk, een sportvereniging, een bedrijf). Maar in onze tijd is het aantal cirkels waarin mensen zich bewegen explosief toegenomen. Bovendien overlappen de cirkels steeds minder en zijn ze steeds minder lokaal aanwijsbaar. Lidmaatschap van een bepaalde kerk is geen voorspeller meer voor deelname aan andere groepen of gemeenschappen. Er zijn zoveel combinaties als er mensen zijn.

Daarom werkt de metafoor van de *cirkel* niet goed meer en is het beeld van een *netwerk* steeds belangrijker geworden. Een netwerk is ‘het geheel van onderling aan elkaar verbonden punten’. Een netwerk bestaat uit *knooppunten* en *verbindingen* daartussen. Het is op die manier gemakkelijker om de complexiteit van menselijk verbanden zichtbaar te maken. Een netwerk toont de veelheid aan relaties en verbanden waarin mensen staan. Let wel: een netwerk is *niet iets anders* dan een gemeenschap, maar een *andere manier* om gemeenschappen te *beschrijven*. En in die beschrijving staan nu de *verbindingen* centraal!

De ‘*social network theory*’ maakt in dat verband het onderscheid tussen ‘*stong ties*’ en ‘*weak ties*’. Van de eerste christelijke gemeente kun je zeggen dat het een netwerk was met sterke banden (*strong ties*): *alles* werd met elkaar gedeeld en de claim van de gemeenschap op de leden was zeer groot. De verbanden binnen deze zaal zullen hoofdzakelijk vrij *zwak* zijn – tenzij sommigen onder ons ook langs andere wegen met elkaar verbonden zijn. En dat komt veel vaker voor dan we meestal denken.

Leven online en offline

Wat betekent dit nu voor de kerk in het algemeen en voor de religieuze gemeenschappen op internet in het bijzonder? De verleiding is groot om te focussen op websites en communities waar het allemaal gebeurt. Maar wat we dan zouden doen is dit: op een oude manier (op een ‘zuilen-manier’) kijken naar een nieuwe samenleving. We zouden de internetcommunities dan beschouwen als *cirkels* waarbinnen mensen bewegen en websites als een soort van ‘nieuwe kerken’, virtuele tempels – *kerken-maar-dan-anders*.

Maar zoals gezegd: ik denk dat we dan niet goed kijken. Want de opkomst van de digitale netwerken en sociale communities staat niet los van de netwerkmaatschappij als geheel. Mensen van de 21^e eeuw staan in meer verbanden dan ooit. Vooral het aantal ‘*weak ties*’ is enorm toegenomen. Naar schatting kennen mensen *gemiddeld* zo’n 400 mensen goed genoeg om ze ’s avonds om 9 uur te kunnen bellen met een hulpvraag. Dat betekent dat we gezamenlijk in deze zaal $60 \times 400 = 24.000$ mensen ‘kennen’. Laat daar wat overlap in zitten – zelfs als het de helft zou zijn, is het al immens: 12.000 mensen! Bedenk je dan dat die 12.000 mensen ook elk weer 200 mensen kennen, dan komen we op 2.5 miljoen!

Dát is de netwerksamenleving: een immense hoeveelheid *en* de onderlinge verwevenheid van zwakke verbanden en relaties, die niettemin in hoge mate bepalen hoe wij ons bewegen. De grote mobiliteit van de moderne mens enerzijds en de toegang tot internet anderzijds maakt dit mogelijk – en het is geen wonder dat oudere generaties het gevoel krijgen dat de wereld ontaardt in *chaos*.

Maar kijk naar onze kinderen en zie met welk speels gemak zij hun weg vinden in al die verbanden. Want internet *veroorzaakt* niet alleen het probleem, internet maakt het ook mogelijk op een volstrekt *nieuwe manier te bewegen* in deze netwerksamenleving. Daarin zijn we gelovigen en daarin zijn we kerk! Hoe? Ik geef drie voorbeelden en daaraan verbonden drie aanbevelingen.

1. door vriendengroepen te maken

Elke community op internet – van Hyves tot LinkedIn, van Twitter tot Zoekend Geloven Community – biedt de mogelijkheid om *vrienden* te maken. Het woord *vriend* moet dan niet verstaan worden in de klassieke, vrij exclusieve betekenis (daarvan heb je maar enkelen), maar als ‘mensen die ik vertrouw’. Van deze *vrienden* neem ik aan dat hun oordeel deugt. Als zij mij iemand anders aanbevelen, als ik een linkje krijg of filmpje, kan ik daar van op aan. Vriendengroepen op internet zijn *netwerken van vertrouwen*, ofwel: ‘*sociaal kapitaal*’.

Het feit dat iedereen jouw vrienden kan zien, maakt op sommige een kokette indruk – ‘kijk mij eens veel vrienden hebben’. In werkelijkheid is de zichtbaarheid van vriendengroepen *de essentie van de communities*. In de ogenschijnlijke chaos van contacten en ‘*weak ties*’ kan ik zien *wie* ik vertrouwen kan en *waarom*. Iemand die ik niet ken benadert mij, maar ik zie dat het de vriend is van iemand die ik vertrouw – en ziedaar, er is een *reden* voor vertrouwen.

Religieuze communities op internet kunnen precies deze functie bieden. Door overgedragen vertrouwen vind ik mijn weg naar nieuwe mensen en zij naar mij. En vertrouwen - laat het daar binnen religies nu allemaal om draaien: *vertrouwen geven* en *vertrouwen delen*. Het is de motor van de netwerksamenleving. Het maakt dat religieuze netwerken voorlopers kunnen zijn en leerhuizen van vertrouwen en delen. Het is bovendien precies dit vertrouwen dat de dreiging van het internet als anarchistisch medium kan opheffen en kerken weer met nieuw zelfbewustzijn haar plek kan doen vinden in het netwerk.

2. door online en offline te verbinden

Internet is geen afgescheiden domein. Het is een uitbreiding van onze fysieke werkelijkheid (*augmented reality*). Denk aan internetwinkelen of daten. Dat geldt ook voor sociale netwerken. Hoewel mensen elkaar ongezien leren kennen op internet, de verdieping van het contact leidt niet zelden tot een afspraak *in real life*. Het fenomeen 'Meetup' (ik hield er vorige week zelf één) is sterk groeiend: ontmoetingen van gemeenschappen die op internet ontstaan zijn.

Wie nadenkt over kerkelijke presentie in de netwerksamenleving zal deze verbinding van *online* en *offline* moeten zien. Kerk-zijn in een netwerk heeft nog altijd de fysieke knooppunten nodig: gebouwen, heilige plekken, hechte gemeenschappen, sacramentele ontmoetingen. Mensen blijven fysieke wezens met 5 zintuigen. Online presentie is dus geen verplaatsing, maar een uitbreiding.

Maar het zal wel grote veranderingen teweeg kunnen brengen binnen kerken. De verbindingen tussen mensen en kerken zullen veranderen. Locale gemeenschappen zullen misschien kleiner worden, maar vaker bezocht door passanten en pelgrims en aangevuld met andere gemeenschappen. Als predikanten en priesters in staat zijn ook door de week zich te bewegen in het *online-verkeer* (in communities, met een blog of via twitter – de mogelijkheden zijn legio), zal de verbinding offline makkelijker tot stand komen. Verbindingen komen zo makkelijker tot stand!

3. door zelf een verbinder te zijn

Mensen zijn sociale wezens, zo constateerde ik eerder al. Mensen zoeken contact en verbinding en nu internet nieuwe dimensies aan het intermenselijke contact toevoegt zullen mensen die ook ten volle benutten. Zo gaat het en zo moet het gaan. Maar mensen blijven fysieke wezens! De verbinding tussen mensen wordt gelegd door mensen van vlees en bloed. Ook als de verbinding

online gebeurt, blijven we die mensen van vlees en bloed. *Virtuele* gemeenschappen bestaan dus niet – het zijn altijd *echte* mensen die elkaar contact hebben. Het gaat niet om de techniek, het gaat niet om de flitsende websites of het aantal volgers op Twitter – wat er toe doet zijn *mensen*. Mensen die vertrouwen durven geven, mensen die met elkaar delen wat zij van waarde vinden. Mensen die verhalen vertellen en willen luisteren. Mensen die elkaar bijsturen en corrigeren. Online en offline!

Wil de kerk in een dynamische samenleving als de onze haar plaats hervinden dan komt het aan op mensen die *durven*. Niet het *instituut* helpt ons de nieuwe tijd in (het is zelfs maar de vraag of die het overleven zal) maar *mensen*: mensen die geloven, *mensen* die vertrouwen, *mensen* die verbinden.

In sommige kringen wordt wel eens gevraagd: ‘*What would Jesus do?*’ – die vraag zal ik hier niet te stellen. Maar wel durf ik de vergelijking met de apostel Paulus aan. Zie hoe hij zijn werk deed: reizend van knooppunt naar knooppunt, nieuwe gemeenschappen stichtend. Hij ging niet naar willekeurige plekken, maar naar handelscentra, culturele ontmoetingsplaatsen en havensteden. Hij schreef brieven en noemde daarin talloze namen – het waren zijn zichtbare vriendengroepen en hij deelde daarin zijn vertrouwen. Paulus was een netwerker pur sang.

So: ‘*what would Paul do?*’ Yes, he would twitter!

Ik heb gezegd.

Boele P. Ytsma